

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУТНОСТІ ВІРИ У ФІЛОСОФСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЯХ

У статті представлено аналіз філософських поглядів на психологічну сутність віри з позиції гносеологічного та онтологічного підходів. Проаналізовано структуру та форми віри. Висвітлено різні аспекти феномену віри й близьких до нього станів. Проаналізовано різні аспекти взаємодії віри та знань, виділено такі співвідношення, як віра й розум, віра й переконання, тобто погляди особистості, побудовані на основі віри. Відзначено зв'язок віри й сумнівів, що лежать в основі невір'я.

Ключові слова: віра, знання, переконання, розум, онтологічний підхід, гносеологічний підхід.

Постановка проблеми. Феномен віри сьогодні належить до активно пізнаваних явищ і знаходиться в міждисциплінарному просторі різних наук. Однак психологічне поняття "віра" залишається вельми розпливчастим і нечітким, сам термін є неоднозначним, варіативним та розчиняється в різноманітті формулювань. Тому дослідження психологічної сутності віри у філософських поглядах вчених є актуальним для комплексного вивчення цього фундаментального феномену особистості.

Мета статті полягає у вивченні психологічної сутності віри у філософських наукових працях.

Результати теоретичного дослідження. У різні періоди історичного розвитку феномен віри вивчався з позицій різних філософських підходів. На початку двадцятого століття, у період так званого російського філософського Ренесансу, представниками якого були М. О. Бердяєв, О. І. Введенський, І. О. Льїн, В. І. Несмелов, П. П. Соколов, В. С. Соловйов, П. О. Флоренський, С. Л. Франк, Л. І. Шестов та інші, уявлення про віру формувалися в основному в рамках гносеологічного підходу.

М. О. Бердяєв, представник екзистенціалізму, релігійний філософ, у другому розділі своєї роботи "Філософія волі" зазначав, що філософська думка про зв'язки між вірою та знаннями в різні періоди розвитку стосувалася різних аспектів їх взаємин: 1) верховенство знання і заперечення віри; 2) верховенство віри і заперечення знань; 3) дуалізм знань і віри. Розглядаючи віру із гносеологічних позицій, М. О. Бердяєв, аналізуючи природу знань і віри, підкреслював, що остання в релігійному і науковому відношенні "є виявлення речей невидимих", розуміючи під цим те, що віра пов'язана не тільки з невідомими фактами, але й з тим, що виходить за межі людського буття, тобто непізнаваним. Знання ж можуть бути визначені як "виявлення речей видимих", тобто пізнаваних. Відтак, згідно з поглядами Бердяєва, сфера знань – це видимі, примусово дані речі, а речі, дані не примусово, – це сфера віри. І тому, з погляду філософа, сучасність так наполегливо вимагає "доказової віри", тобто примусової, спрямованої на видимі речі [4].

Крім цього, М. О. Бердяєв відзначив ще один аспект розуміння природи віри. Він стверджував, що знання має характер насильницький і безпечний, а віра – вільний і небезпечний. Крім того, віра є теж знанням, але знанням вищим і повним, що дає можливість проникати в розуміння життя безмежно [3].

Розглядаючи взаємозв'язок віри та фанатичного ставлення до неї, М. О. Бердяєв зазначає, що фанатична віра є слабкістю віри, безвір'ям. У той же час, стверджує він, віра не може замінити знання і ніяка філософія не може дати або замінити її, вона може або підвести до віри, або усунути деякі перешкоди [3].

О. І. Введенський, філософ-ідеаліст, представник російського неокантіанства, розглядаючи відносини логіки і ще не розробленої галузі психології мислення, вважав, що наслідком змішання наук є підміна знання вірою. Із психологічної точки зору, на думку О. І. Введенського, віра і знання нічим не відрізняються одне від одного, і їх можна визначити як переживання впевненості в істинності деяких людських думок. Але з логічних позицій це різні категорії, тому віру, на думку філософа, можна визначити як залишок, одержуваний через вираховування всього знання із сукупності тих думок, які супроводжуються впевненістю в їх істинності [6].

У своїй роботі "Про види віри в її відношенні до знання" вчений, залежно від ставлення людини до знання, виділяв чотири види віри: наївну, сліпу, суєтну та свідому. Наївна віра – коли в людини немає сумнівів в існуванні чого-небудь. Сліпа віра – коли під дією сильного почуття людина витісняє зі своєї свідомості голос розуму. Під суєтною вірою О. І. Введенський розумів стан, що виникає під впливом моди за незначної сили мотиву внутрішньої цінності. До свідомої форми віри можна віднести ту, що заснована на сильних, в основному моральних вимогах совісті. Розглядаючи зв'язок віри та

моральності, мислитель зазначав, що необхідно усунути логічну непослідовність і ту розумову "розпусту" в сфері розуміння моралі, яка існує в сучасному суспільстві [6].

В. І. Несмелов, філософ і богослов, в останній опублікованій ним книзі "Віра і знання з погляду гносеології" аналізує питання зв'язків і конфліктних відносин у взаємодії релігійної форми віри та знань. З погляду В. І. Несмелова, інтелектуальні можливості людини дозволяють розглядати навколишній до нас світ із двох різних позицій – з точки зору часу й з позиції вічності. В першому випадку світ відображається у формі різноманітних співіснуючих подій, що змінюються. У другому – світ речей і подій сприймається не механічно, а у співвідношенні з реальним здійсненням у часі "вічних ідей і хотінь Бога". Таким чином, в роботі В. І. Несмелова, як і в роботах інших авторів, було відзначено, що релігійна віра і наукові знання спираються на різні дані мислення й розглядають буття з різних точок зору, які можуть бути несуперечливими. Згідно з поглядами В. І. Несмелова, судження наукового знання ґрунтуються на даних досвіду і належать до реальних фактів, тому вони логічно осмислені та узгоджені. Релігійну віру ж слід розглядати як пізнання трансцендентної дійсності, "як прояв або виявлення в ідеальних спогляданнях думки буття невидимого, тобто такого буття, якого ніколи не можна показати для чуттєво-наочного споглядання і спроможність суджень про який, відтак, зовсім не може допускати для себе ніякого наочного доказу" [13, с. 28]. Отже, віру можна розглядати як ні на чому не засновану, в науковому відношенні неможливу фантастичну гіпотезу про буття. У той же час, вважав він, оскільки віра стосується сфери трансцендентного буття, а наукове знання обмежує себе сферою емпіричного світу, то в межах наукового мислення однаково неможливо довести або спростувати істину релігійної віри. І далі, як продовження, звучить наступна думка: "...віра є саме впевненістю в істині того, що нею стверджується" [13, с. 32].

Феномен віри як складного психологічного утворення особистості вперше вивчався в роботах філософа П. П. Соколова, який вважав віру універсальним явищем і основою життя людини. Вчений підкреслював взаємозв'язок віри з переконаннями, почуттями та діями, які зумовлюють одне одного. Віра, що є рушійною силою особистості, пронизує ідеї людини, спричиняє певні почуття й за допомогою волі управляє її поведінкою. Предметом віри, що перебуває за межами людського мислення, виступає ірраціональне почуття. Психологічними мотивами віри є емоції задоволення і моральні почуття, що спричиняють страждання. Віра виникає на основі сприйняття, уявлень, ідей людини й пов'язана з її ідеалом істини. Емоційний елемент віри П. П. Соколов називав інтелектуальним почуттям – первинною простою емоцією: воно засвідчує дійсність речей до того, як ми починаємо міркувати про них, воно може поєднуватися не тільки із цілими групами або синтезами пізнавальних елементів, але й з найпростішим уявленням. Об'єктами віри є цілі, які ставить перед собою людина. А сила віри вимірюється активністю та енергією, вкладеними людиною для досягнення своїх цілей [19, с. 931]. Таким чином, П. П. Соколов розглядав феномен віри як інтегральне психічне явище, що впливає на когнітивний, емоційний і вольовий компоненти свідомості людини.

Вивчаючи феномен віри, П. П. Соколов відзначав різницю між поняттями віра, невір'я і сумнів. Він підкреслював взаємозв'язок між вірою та невір'ям, які є різними сторонами того самого психологічного факту. І навпаки, в сумніві він вбачає розрив з вірою, який супроводжується стражданнями: "... якщо невір'я означає лише переміщення центру ваги віри, то сумнів рівносильний повній дисоціації її елементів" [19, с. 932]. Сумнів – це "...конфлікт двох ворожих уявлень, що позбавляють одне одного здатності спричиняти почуття реальності й виявлятися в дії" [19, с. 932].

Відомий російський учений С. Л. Франк розглядав віру як переконання, знання, пов'язане з розумовим процесом, і як елемент релігійної свідомості. У своїх роботах він диференціював віру-довіру й віру-вірогідність (віру-знання). Під вірою-довірою С. Л. Франк розумів покірну довіру до авторитету. Під поняттям "авторитет" С. Л. Франк мав на увазі інстанцію, якій людина довіряє або підкорюється, оскільки вбачає в ній провідника й виразника того, що є істинним, цінним, священним. Джерелом усякого авторитету є Бог. Але щоб коритися Богові, треба насамперед знати, мати впевненість, що Він існує. С. Л. Франк зауважував, що спочатку віра заснована на очевидному знанні Бога, а не на сліпій довірі. Така віра називається вірою-вірогідністю, вірою-знанням. На його думку, віра-слухняність, віра-довіра, основана на підкоренні авторитету, в остаточному підсумку спирається на віру-вірогідність, віру-знання, для якої характерним є вільний прояв [20].

В. С. Соловйов, релігійний мислитель і містик, у своїй статті "Віра", опублікованій в Енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона, відзначав, що віра означає визнання чого-небудь істинним з такою рішучістю, яка перевищує силу зовнішніх фактичних і формально-логічних доказів. Це не означає, що істини віри не підлягають ніяким доказам, а означає лише, що сила віри залежить від особливого самостійного психічного акту, не зумовленого цілком емпіричними й логічними підставами. Так, наприклад, на думку В. С. Соловйова, людина вірить в існування зовнішнього світу в собі (незалежно від його прояву для нас), визнає його існування безсумнівною істиною, тоді як раціональні докази цієї істини, представлені філософами, суворой критики не витримують, є спірними й не усувають усіх сумнівів. Якщо віра стверджує більше того, що міститься в даних чуттєвого досвіду й висновках розумного мислення, то звідси, вважав філософ, вона має "свій корінь поза сферою теоретичного

пізнання і ясної свідомості взагалі". Підстави віри лежать глибше за знання та мислення, вона стосовно них є фактом первісним, а тому й сильніша за них. Вона є більш чи менш пряме або опосередковане, просте або ускладнене вираження у свідомості досвідомого зв'язку суб'єкта з об'єктом. Чим більш простим, загальним і невідворотним є цей зв'язок, стверджував В. С. Соловйов, тим сильніша відповідна віра. Так, сильніше за все ми віримо в буття зовнішнього світу, оскільки ця віра лише відображає в нашій свідомості той первісний, простий і непереборний факт, що ми, тобто даний суб'єкт, є частиною загального буття, членом всесвітнього цілого. Оскільки цей факт передує всякому мисленню й пізнанню, то й зумовлена ним віра, на думку мислителя, не може бути усунута жодним розумовим і пізнавальним процесом [8].

Таким чином, у дореволюційній філософії віра розглядалася як складний психічний стан, зумовлений особистістю. При цьому вивчення віри не відривалося від її духовного й, зокрема, релігійного коріння.

У сучасній вітчизняній філософії віра також є предметом аналізу для різних дослідників (М. Т. Андрушенко, Ю. Ф. Борунков, Д. І. Дубровський, О. О. Євстифєєва, О. В. Івановська, А. К. Козирєва, П. В. Копнін, В. О. Лекторський, С. А. Ніжніков, М. П. Новиков, В. І. Носович, О. Д. Олександров, Р. К. Омельчук, О. І. Предко, П. А. Романов, Д. М. Угринович, І. М. Яблоков та ін.). Більшість із них розглядали віру в рамках гносеологічного походу, вивчаючи співвідношення віри й знання.

Особливо активно серед радянських філософів обговорювалася проблема співвідношення категорій "переконання" і "віра". При цьому багато філософів розглядали зазначені феномени як тотожні. Так, відомий філософ П. В. Копнін, розглядаючи взаємозв'язок віри й науки, справедливо зазначав, що віра – це впевненість, твердість і переконаність людини, заснована на знанні об'єктивної закономірності, яка не тільки не суперечить істині науки, але впливає з неї. На думку вченого, віра є певною проміжною ланкою між знанням і практичною дією, підкріпленою волею, почуттями й прагненнями людини, що перетворилася на переконання. Підводячи підсумок, П. В. Копнін зауважує, що свідомо віра виражає внутрішню переконаність суб'єкта в істинності ідеї, правильності плану її практичної реалізації. У ній об'єктивно-істинне знання переходить у суб'єктивну впевненість, яка спонукує й психологічно налаштовує людину на практичну дію, що перетворює ідею в життя [11].

Схожої точки зору дотримувалися О. Д. Олександров, Ю. Ф. Борунков, П. А. Романов, які вважали, що вірою є переконання, яке вбачає свої підстави в самому собі й, відповідно, виключає сумніви і критику й не пов'язується з необхідністю перевірки та обґрунтування. Таке переконання має психологічну опору в почутті впевненості. Звідси не впливає, що віра не може знаходити підстави в доказових аргументах, але це означає, насамперед, що сама по собі вона в цих аргументах не має потреби. Саме в цьому полягає кардинальна відмінність віри від наукового переконання, що за своєю суттю потребує доведення й безумовно приймає аргументи фактів і логіки [18].

Іншу точку зору висловлювала А. К. Козирєва, яка, виділяючи в структурі віри три компоненти (інтелектуальний, емоційний і вольовий), зазначала, що переконання є компонентом віри [10].

У спільній роботі Ю. Ф. Борункова, І. М. Яблокова, М. П. Новикова віра розглядається як особливий психологічний стан упевненості в досягненні мети за умови дефіциту точної інформації про досяжність поставленої мети і про остаточний підсумок очікуваного результату. На думку вчених, віра виникає в імовірнісній ситуації, коли існує можливість для сприятливого результату діяльності людини й знання цієї можливості. Об'єктами віри виступають процеси, події, ідеї, які мають для людей значущий смисл і являють собою сплав когнітивного, емоційного та вольового моментів. Відтак віра є важливим чинником інтеграції особистості, стимулом рішучості й активності людини [17].

В. І. Носович у своїй роботі "Психологія віри" підкреслював, що віра – це історично й соціально зумовлена, і в цьому розумінні природна й необхідна, форма ставлення людини до життєво важливих для неї питань. Проте реально, тобто історично й соціально, не існує віри взагалі, віри лише як руху думок і переживань. Реально існуюча віра – це завжди віра в ідеї й уявлення, що мають суспільне значення та цінність. Віра завжди змістовна й не може розглядатися у відриві від свого змісту. Вірити – означає визнавати що-небудь істинним без наведення логічних і дослідних доказів, остільки віра формально аналогічна інтуїції, тобто разовому, немов би не зумовленому попередніми міркуваннями й пошуками, відкриттю істини [15].

Д. І. Дубровський, вивчаючи питання про природу віри, розглядав цей феномен з огляду на чотири виміри: онтологічний (віра виступає як явище суб'єктивної реальності, для якої характерні певні форми, властивості, функції), гносеологічний (віра виступає як акт "прийняття" суб'єктом певного "змісту", який являє собою чуттєве відображення, деяке судження або складне утворення у вигляді вчення, теорії), аксіологічний (віра виступає як цінність і оцінка, вона означає позитивну оцінку певного "змісту" у формі його "прийняття" як вірного, корисного, значущого, правильного, слушного, прекрасного тощо, але так само може мати характер негативної оцінки) і праксіологічний (віра виступає як активність, виявляє яскраво виражену інтенціональність, вона є фактором бажання, волевиявлення, цілеспрямованості, слугує необхідною умовою дії). Таким чином, учений підкреслював, що філософське поняття віри за своїм змістом чотириwymірне: віра є реальністю, прийнятим "змістом", цінністю, активністю [7].

Відомий філософ М. Т. Андрушенко у своєму дослідженні феномену віри дійшов висновку, що віра – це складне утворення, яке містить низку елементів (переконавання, правдоподібність і сумнів) і має відповідну структуру, що вміщує три аспекти (пізнавальний, емоційний і перетворювальний). Проте, розглядаючи віру як комплексне утворення, вчений не порушує усталеної традиції, концентруючи увагу на пізнавальному аспекті віри. Він підкреслював взаємозв'язок віри з іншими феноменами як способами збагнення істинності – сумнівом і передбаченням, що проявляється через здогади, припущення, пророкування, інтуїцію [2].

Провідний російський спеціаліст у галузі теорії пізнання В. О. Лекторський, розглядаючи відношення віри й знання в науці, підкреслює, що наука не може обійтися без віри, яка відіграє важливу роль у науковому пізнанні. Наукове знання містить певний елемент віри. Вчений зауважує, що віра виступає у двох формах. По-перше, це твердження й припущення, які перевіряються досвідом і залежно від цього можуть бути хибними або істинними. Якщо вони можуть бути добре обґрунтованими, то перетворюються на знання. По-друге, це фундаментальна установка на довіру, що робить можливим сам процес пізнання. Звідси В. О. Лекторський робить висновок, що процес пізнання передбачає довіру, а віра як фундаментальна установка довіри є умовою життя людини в суспільстві й створює саму можливість одержання знань. В. О. Лекторський відокремлював епістемічну (наукову) віру від релігійної, пояснюючи це тим, що релігійна віра виключає знання і відтак вона не може трансформуватися в знання. Але головна відмінність між науковою та релігійною вірою полягає в тому, що відношення між вірою і знанням у науці лежить у чисто інтелектуальній площині й сама наукова віра розуміється як інтелектуальне утворення. А релігійна віра виступає як інтелектуальний акт, що супроводжується волею й емоціями [12].

Російський філософ Р. К. Омельчук провів онтологічне дослідження віри в контексті буттєво-ціннісного підходу. Він розглядав віру як фундамент особистості й дійшов висновку, що віра, яка має соціально-онтологічну природу, пов'язана з винайденням людиною смислу, усвідомленням свого призначення на особистісному та соціальному рівні. Буттєва віра є невід'ємною умовою збереження й наступності цінностей. Р. К. Омельчук виділяв наступні функції віри: ініціююча, освітня, орієнтувальна, моделювальна, позачасова, символічна, індивідуалізуюча, рефлексивна, комунікаційна, емоційна, перформативна, інтегрувальна й творча [16].

Інший учений, С. А. Ніжніков, у своїй роботі "Метафізика віри у російській філософії" зазначає, що віра орієнтує людину на самопізнання. Феномен віри осмислюється нею як духовний акт, що може бути й має бути підданий філософській рефлексії [14].

Дослідження віри як феномену культури, проведене О. В. Івановською, дозволило вчений зробити кілька узагальнень. На її думку, віра є інтегративною характеристикою особистості, що заснована на її світоглядній позиції й визначає її моральні уподобання та ціннісні орієнтації. Віра виступає найважливішим механізмом індивідуального самовизначення людини в процесі її становлення. Будучи феноменом людської духовності, віра посідає центральне місце в системі ціннісних орієнтацій людини і виступає як основне джерело смислотворчості особистості [9].

Висновки та перспективи дослідження. Теоретичний аналіз феномена "віра" як такого на засадах філософського контексту показав, що для філософського розуміння характерний високий рівень узагальнення досліджуваного матеріалу і тенденція "великими мазками" відображати суттєве й достовірне з аналізованих питань. У багатьох роботах філософів переважає гносеологічний підхід до розуміння природи віри, і це дозволяє розглядати її як когнітивний феномен, що є продуктом розумової діяльності людини. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні віри у філогенезі, тобто в динаміці, у співвідношенні з етапами розвитку суспільної та індивідуальної свідомості людини.

Використані джерела

1. Александров А. Д. Научный поиск и религиозная вера / А. Д. Александров. – М. : Политиздат, 1974. – 63 с.
2. Андрушенко М. Т. Познание и вера / М. Т. Андрушенко. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1990. – 164 с.
3. Бердяев Н. Вера и знание / Н. А. Бердяев // Вопросы философии и психологии. – 1910. – Книга II (102). – С. 198-234.
4. Бердяев Н. Философия свободы / Н. Бердяев. – М.: АСТ, 2005. – 59 с.
5. Борунков Ю. Ф. Убежденность и вера / Ю. Ф. Борунков. – М. : Знание, 1969. – 32 с.
6. Введенский А. И. О видах веры в ее отношении к знанию / А. И. Введенский // А. И. Введенский. Философские очерки. – Прага, 1924. – С. 155-213.
7. Дубровский Д. И. Вера и знание / Д. И. Дубровский / Проблема идеального. Субъективная реальность. – М. : Канон, 2002. – С. 271-310.
8. Энциклопедический словарь / [изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон]. – СПб., 1892. – Т. 6: Венциано-Винона. – 641 с.

9. Ивановская О. В. Гуманизирующая роль веры в пространстве культуры / О. В. Ивановская. – Волгоград : Изд-во ВГСПУ "Перемена", 2011. – 261 с.
10. Козырева А. К. Природа веры / А. К. Козырева // Ученые записки ЛГПИ им. А. И. Герцена. – Л. : ЛГПИ, 1968. – Т. 365 ("Философские исследования"). – 1969. – С. 152-171.
11. Копнин П. В. Гносеологические и логические основы науки / П. В. Копнин. – М. : Мысль, 1974. – 568 с.
12. Лекторский В. А. Вера и знание в современной культуре / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 2007. – № 2. – С. 14 – 19.
13. Несмелов В.И. Вера и знание с точки зрения гносеологии / В. И. Несмелов. – Казань: МП "Вернисаж", 1992. – 110 с.
14. Нижников С. А. Метафизика веры в русской философии: Монография / С. А. Нижников [2-е изд.]. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 313 с.
15. Носович В. И. Психология веры / Носович В. И. – Л. : Лениздат, 1970. – 68 с.
16. Омельчук Р. К. Онтология веры / Р. К. Омельчук. – М. : Изд-во: РОССПЭН, 2011. – 280 с.
17. Основы религиоведения / [Ю. Ф. Борунков, И. Н. Яблоков, М. П. Новиков, и др.]; под ред. И. Н. Яблокова. – М. : Высш. Шк., 1994. – 368 с.
18. Романов П. А. Убеждение как специфическая форма веры субъективного отражения объективной действительности / П. А. Романов // Вестник Московского университета. – 1982. – Серия 6. Философия. – № 6. – С. 74-83.
19. Соколов П. П. Вера. Психологический этюд / П. П. Соколов // Вопросы философии и психологии: [под ред. Н. Я. Грота и Л. М. Лопатина]. – М. : Издательство: Типо-литография Высочайше утвержденного Т-ва И. Н. Кушнерев и Ко., 1902. – Книга 62(2). – 341 с.
20. Франк С. Л. С нами Бог. Три размышления / С. Л. Франк // Духовные основы общества. – М. : Республика, 1992. – С. 217-404.

Alexeeva Yu.

THEORETICAL ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL NATURE OF FAITH IN PHILOSOPHICAL AND SCIENTIFIC PAPERS

The paper presents an analysis of the views of national philosophers on the nature of faith from a position of epistemological and ontological approaches. The structure, shape and dynamics of faith were analysed. It deals with various aspects of the phenomenon of faith and classes similar to it. Thus, the paper gives the analysis of different aspects of the interaction of faith and knowledge, determines such correlations as faith and reason, faith and belief, that is the views of the individuality are based on faith. It notes the relationship of faith and doubt that is on the basis of disbelief. The analysis of the attempts of philosophers to understand the faith from the position of real and probable or, in other words, in dependence on the interaction of knowledge of real and probable (faith can be seen as one of the forms of hypothesis). Emphasized the transcendent (transpersonal) nature of faith. The faith is seen from the position of epistemological approach. Established that epistemological approach that studies faith through the prism of its relationship with knowledge, shows two main views on the relationship between faith and knowledge: according to one of them, faith and knowledge are one, according to another, antinomic, they should be opposed and considered separately. The faith is regarded as a form of autistic directions of thinking that is, it is the result of desires, fantasies and aspirations of man. The paper presents the views of the representatives of the ontological approach to understanding the nature of faith. The paper sees the question of the connection of faith with human existence, its impact on one or other aspects of life, personality, as a basic element of the psyche. Established that within the ontological approach faith is seen as an internal characteristic of human existence, expressed in a stable value attitude to the truth, which contributes to the formation of personal individuality and determines the result of the succession of values. It was made the conclusion about the need to consider faith as a complex, systematically organized formation that has associations both in public and in the individual consciousness and that can be disclosed only by using a systematic approach and systematic vision.

Key words: belief, the object of faith, knowledge, belief, intelligence, ontological approach epistemological approach.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2014